
Benjamin
PERASOVIĆ

RECIKLIRANO IMANJE
– *GRUPA VUKOMERIC*

Pretpostavka ovog teksta jest postojanje specifičnog aktera, poznatog u dijelu javnosti po svom projektu *reciklirano imanje* i prozvanog *grupa Vukomerić*. Pod istim imenom akter postoji i kao dio udruge Z.M.A.G. (Zelena mreža alternativnih grupa). Već i neupućenom promatraču pogled na grupu mladih koji iz gradskih domova i gradskog konteksta odlaze graditi kuću u seosku sredinu, iz koje drugi mladi bježe prema gradu, sugerira “nešto čudno”. To “čudno” pretvara se u iznimno zanimljivo za razmišljanje o odnosu grada i sela u Hrvatskoj u postmodernoj perspektivi. Je li riječ o napuštanju grada, o komunitarizmu i duhu šezdesetih godina ili o interakciji grada i sela, perspektivi redefiniiranja urbanog i ruralnog? Da bismo odgovorili na ovo pitanje, kao i na mnoga druga koja se nameću, potrebno je osvijetliti nastanak grupnog aktera, njihove glavne projekte, snove i stvarnosti, zapravo cjelokupno djelovanje i smještaj na promjenjivoj urbano-ruralnoj mapi aktivizma i svakodnevnog života, čemu i sami doprinose.

Nastanak aktera

Počeci: supkultura, kontrakultura i društveni pokret na mapi zagrebačke alternativne scene

Sredinom devedesetih u Zagrebu je postojalo mnogo neformalnih grupa mladih za koje bi sociolozi donedavno (točnije, do prodora postmodernističkih koncepata u socijalnu teoriju) koristili pojmove poput supkulture, kontrakture ili (novih) društvenih pokreta. Bez obzira na to hoćemo li koristiti te pojmove ili nešto suvremenije, poput afektivnih saveza, (neo)plemena, ekspresivnih zajednica, u našem slučaju doći ćemo do zajedničkog sadržaja – mreže odnosâ grupa i pojedinaca, mjesta gdje se spajaju prostori – privatni i javni ili sustavno organizirani i profitabilni s podzemnim i nestalnim prostorima. Također, zajednički sadržaj odnosi se na različite scene gdje se glazbe-

ni stilovi, odijevanje, sleng, vrijednosti, oblici djelovanja, koriste radi posredovanja individualnih i grupnih identiteta i životnih stilova. Supkultura mladih podrazumijeva određenu scenu. Takve scene obnavljaju se već desetljećima u našim urbanim središtima, s više ili manje kontinuiteta, s organiziranim tržišnim utjecajima i “industrijom slobodnog vremena”, s jedne strane, te s periodičnim otporima takvim utjecajima, s druge strane. Ta druga strana uključuje i radikalnije oblike od simbolički i stilski izborne autonomije, pa susrećemo i naglaske na neprofitabilnom djelovanju i “uzimanju vlastitog slobodnog (i drugog!!) vremena u svoje ruke”.

Punk i hard-core, reggae i ambient, techno i trance, to mogu biti puki glazbeni pravci, ali su istodobno podloge identifikacija i okviri prepoznavanja izbornih identiteta i životnih stilova. Dok za nekoga glazbene identifikacije završavaju u selektivnoj potrošnji i povremenim klupskim, koncertnim i srodnim ritualima, za neke aktere na sceni identifikacije se šire od glazbene “tajne veze” prema raznovrsnom djelovanju utemeljenom u vrijednostima i svjetonazorima, implicitno ili eksplicitno povezanim s pojedinim glazbenim stilovima. Primjerice, koncem šezdesetih godina u rock-kulturi postojalo je više raznovrsnih senzibiliteta, među kojima su mnogi naglašavali otpor nasilju, ugrožavanju prirode, potrebu za prevladavanjem tradicionalizma spolnih uloga, bilo uz estetiku asketizma bilo uz slavljenje užitka kao otpora tehničkoj racionalnosti. Naslijede hipi-pokreta, također isprepletено dijelovima rock-kulture, svojim inzistiranjem na ekologiji, napuštanju tehnokratske civilizacije, obnovi drevnih znanja, duhovnih praksa, propitivanjem i odbacivanjem teze o materijalnom rastu kao napretku i slavljenjem nomadskog i ruralnog, otvorilo je put mnogim kasnijim eksperimentima u svakodnevnom životu brojnih aktera. Kada su se generacije izmijenile, a tržište naraslo, rock-kultura susrela se s punk-pokretom kao kritikom vlastite sklerotizacije, u glazbenom smislu vrativši se minimalizmu i jezgrovitosti prijašnjih, buntovničkih dana. Činilo se da je punk-senzibilitet bitno drukčiji od hipijevskog, naglašavajući provokaciju, nihilizam, evocirajući umjetničke pokrete poput nadrealizma, dadaizma, uz estetiku šoka i simboličke agresivnosti. No, oba senzibiliteta – gdje je prvi obilježio kraj šezdesetih a drugi kraj sedamdesetih godina – susreli su se kasnije u kulturi mladih na više mjesta, dok je za našu priču značajna upravo *hard-core* reakcija na punk, koja je obilježila sredinu osamdesetih. Posljedice te intervencije osjećaju se i danas, a razumijevanje takvog spoja punkerskih i hipijevskih senzibiliteta omogućuje uvid u hrvatski kontekst sredine deve-

desetih, kada se stvara niz domaćih adolescentnih aktera, od kojih će neki biti ključni za nastanak grupe Vukomerić i srodnih inicijativa. Dakle, *hard-core* glazba, koju neki autori (O'Hara, 1999.) smatraju sastavnim dijelom punka, u svojim je tekstovima snažno naglasila tematiku tipičnu za “nove društvene pokrete” (ekologija, nenasilje, ravnopravnost spolova, *squattiranje* i autonomne zone) i omogućila jedan od mnogih oblika spajanja punkerskog i hipijevskog senzibiliteta, bez uniformnosti ili samo jednog tipičnog izgleda i odijevanja. Kasnije će nastati još mnogi oblici spajanja senzibiliteta, posebno u svjetlu razvoja elektroničke glazbe i *rave*-kulture.

U Hrvatskoj je sredinom devedesetih postojala mreža od oko osamdeset fanzina – nezavisnih, nestalnih i autentičnih medija supkulturne i alternativne scene.¹ Većinom su to bili fanzini posvećeni glazbi i bandovima, ali sa sve širim prostorom za društvene pokrete i zagovaranje aktivnog odnosa spram svijeta u kojem živimo. Sloboda i autonomija, obnova tradicije anarhističkog pokreta (s naglaskom na anarho-pacifizam), ljudska prava i posebno prava manjina i marginalnih grupa, ekološka svijest, feminizam i antiseksizam, vegetarijanstvo i prava životinja, sve su to naglasci sa scene koja je započela s glazbenim i stilskim intervencijama, nastavila s glorifikacijom “malog i nezavisnog” u odnosu na velike i profitom opsjednute kompanije, i završila mrežom fanzina i drugog djelovanja u onome što su sociolozi često zvali “društveni pokret”, a nećemo pogriješiti ni upotrebom termina “afektivni savez”.

Dakle, kada nam netko iz grupe Vukomerić kaže kako je njemu (ili njoj) osobno “sve to počelo s punkom i anarhizmom”, onda moramo znati da se to ne odnosi na osamdesete godine (niti na kasniji eventualni sličan obrazac), kada su mnogi punkeri išli na stadione, a sociolozi govorili o muškom i maskulinističkom u tom supkulturnom stilu, nego je riječ o fenomenu koji slijedi nakon približavanja punkerskih i hipijevskih senzibiliteta, ne zadovoljava se uobičajenim supkulturnim (i potrošačkim) ritualima, nego želi stvarnu promjenu u društvu i svakodnevnom životu.

Autonomna tvornica kulture (Attack), kao udruga i zajednički nazivnik za nekoliko većih i manjih neformalnih grupa, pokreta, inicijativa i aktera alternativne scene, pojavila se upravo u razdoblju potrebe za integrativnom točkom i konkretnim prostorom; djelovanje grupa oko Attacka izravno utječe na stvaranje scene koja će odrediti i početke grupe Vukomerić. Neki od pokretača i današnjih aktivista projekta *reciklirano imanje* bili su otpočetak u Attacku, dok je većina drugih povremeno sudjelovala u aktivno-

stima iste ili srodne scene (od spomenutih glazbenih identifikacija do aktivnosti u udruzi Zelena akcija).

Nomadski karakter slobodarskih i ekoloških težnji dobro je izražen u pokretu koji su u Velikoj Britaniji prozvali “New Age Travellers”. Taj pokret, zapravo širi zajednički nazivnik suvremenih nomada, vezan je uz ekološku osjetljivost, uz pokret protiv izgradnje novih autocesta u Engleskoj, uz *squattove* i autonomne zone (funkcionirajući često poput “pokretnog *squatta*”), uz kritiku civilizacije i modernizacije kao dosadašnje dominacije tehnike nad prirodom, uz tradiciju slobodnih (besplatnih) festivala, alternativnih “sajmova” i okupljanja, i uz konkretan, stvaran život na osnovi recikliranja i upotrebe predmeta koje odbacuje (i otpadom naziva) bogato urbano društvo. Mala, ali znakovita hrvatska grupica *travellersa* pripada zajedničkoj sceni na kojoj nastaje i grupa Vukomerić. Riječ je o mladim ljudima (od kojih neki imaju i djecu) koji se jako razlikuju od većine inertnih vršnjaka, prenoseći koncepte kritike civilizacije i konvencionalnog društva izravno u svoj svakodnevni život. Većinom su iz Pule; žive u nekoliko kombija i sličnih vozila. Nimalo neočekivano, ti će se kombiji naći i na recikliranom imanju, nakon što se priča proširila izvan inicijalnog kruga i stigla do srodnih grupa u drugim dijelovima Hrvatske.

Na pitanje o vlastitim počecima i razlozima “zašto smo sad tu”, većina današnje grupe Vukomerić spominje zajedničku scenu na kojoj se od glazbenih identifikacija (ili uz njih) stizalo do anarhizma i zelene paradigme. Anarhizam se ponajprije shvaća kao slobodarski i nenasilni pokret za samoorganiziranje i samoostvarenje čovjeka u suradnji s prirodom, mimo sustava države, militarizma i represije. Tradicija *squattiranja* (zaposjedanja praznih kuća) u Europi ostavila je snažne impresije na dio aktera, pa se mnogima iz grupe Vukomerić ideja autonomne zone, *squatta*, slobodnog i konkretnog životnog prostora, dugo namekala kao imperativ, težnja ili smjer prema takvom oblikovanju svog svakodnevnog života. Ekološki osjetljivost vrlo je visoka u svih sudionika, uza želju da se ekološka svijest primjenjuje u stvarnosti, što znači da svatko u svom životu, ovdje i sada, mijenja svoj odnos prema smeću, energiji, vodi, materijalima koje upotrebljava, hrani, kozmetici, zapravo prema svemu što nas okružuje. Upravo suprotno pokušaju razdvajanja pojmova slobode i života – što je u analizi “novih društvenih pokreta” bilo uobičajeno osamdesetih (F. Feher i A. Heller) – iskazi djevojaka i mladića iz grupe Vukomerić već na početku pokazuju isprepletenost težnji za slobodom, autonomijom, ekološki održivim životom, suradnjom s prirodom. Osim pripa-

danja zajedničkim mrežama, koje povezuju kulturna događanja s ekološkim, mirotvornim i srodnim aktivizmom, sudionici ne zanemaruju druženje i međusobnu interakciju, zajednički rad i zajednički “provod”, kao jednu od središnjih preokupacija i preduvjeta dobrog razvoja projekta. Njihovim riječima, uz često spominjanje *squattova* i autonomnih zona, prijateljstva s prirodom i otpora civilizaciji koja se ponaša izrabljivački, jedan od nezaobilaznih razloga vlastitog angažmana su “ljudi, ekipa, vibracija, prijateljstvo, ljubav, druženje”, što učvršćuje zajedničke ciljeve.

Grupa Vukomerić sastoji se od dvije do tri neformalne grupe, “škvadre”, koje su izrasle iz supkulturne scene, koje su težile djelovanju “novih društvenih pokreta” i koje su se oblikovale u specifičnog aktera kroz projekt *reciklirano imanje*. Uz više puta spomenutu ekološku i slobodarsku dimenziju, mnogi današnji pripadnici *grupe Vukomerić* srećali su se na radionicama žongliranja, nenasilne komunikacije, bubnjanja, kao i na feštama, okupljanjima onih mlađih koji su, poput svojih vršnjaka u drugim zemljama, odlučili sami sebi stvarati i zabavu i posao, svuda gdje je moguće primjenjujući taktiku “D.I.Y.” – “uradi sam”. Riječ je o tridesetak ljudi, s barem još toliko prijatelja i simpatizera koji su spremni pripomoći. Muški i ženski spol podjednako su zastupljeni, a svi su oni rođeni u gradu. Kada je okupljanje započinjalo, u prvim danima artikulacije projekta, prosječna dob kretala se od 22 do 24 godine, što znači da se sada povisila za tri do četiri godine (26–28), uključujući uvijek i nekoliko mlađih i starijih od tog prosjeka.

Reciklirano imanje

Kako je počela priča o imanju? “U početku je bila šikara”.

U selu Vukomerić, u Vukomeričkim goricama pokraj Zagreba, otac jednog od aktivista posjedovao je zemljište. “Mi smo tamo odlazili na izlete. Nije bilo ničega, ali bilo je dovoljno za početak – priroda i *spika*.”

Površnom promatraču ta početna okupljanja mogu izgledati “puko hedonistički”, no riječ je o akteru u nastajanju, u transformaciji energije prijateljstva i druženja, na osnovi svjetonazorskih i aktivističkih usmjerenja, u zajednički projekt. U doba “*spike* i prirode” započelo je upisivanje energija u prostor koji od obične šikare postaje jedna intimnija šikara, prostor slobode i autonomije, prostor suradnje s biljkama i životinjama, prostor zajedničkih snova i planova. Na samom početku neki su željeli dovući raznovrsni urbani otpad, od starih vozila do telefonskih govornica, kako bi nešto odbačeno i navodno neupotrebljivo prilagodili u prostore pogodne za život i rad, uzgoj bilja-

ka. Ubrzo je prevladalo mišljenje kako bi to bilo nasilje nad ruralnom sredinom, pa su se članovi okrenuli ideji o obnovi neke od autohtonih turopoljskih prenosivih kuća, koje propadaju zbog neodržavanja. Cjelokupan projekt *reciklirano imanje* zamišljen je u skladu s mnogim sličnim projektima samodostatnih i ekološki obzirnih imanja u svijetu, a sudionici ga vide kao mjesto učenja i razmjene iskustava i znanja. Reciklirano imanje, kao projekt, i kao konkretnih 2050 čvh zemljišta, nikako nije zamišljeno kao prostor zatvaranja jedne grupe ljudi, bijega od grada: svi sudionici naglašavaju ono što su i zapisali u svom programu – riječ je o *otvorenom edukacijskom centru*. Upravo je otvoreni edukacijski centar srž koncepta koji permakulturu – održivo graditeljstvo, znanja o biljkama i tlu – ne drži ekskluzivnim znanjima koja služe jednoj “samodostatnoj” grupi u njihovu organiziranju ekološkog poljoprivrednog gospodarstva, nego nastoji na besplatnoj izobrazbi, interakciji s drugima i poticanju drugih samoodrživih projekata.

Nakon što je grupa prošla fazu “prirode i *spike*”, oblikovala projekt recikliranog imanja, san o prenosivoj turopoljskoj kući se ostvario: iznenadivši sve sudionike, grupi se javio (2001. godine) tadašnji zamjenik ministra okoliša, Matija Franković, koji je na Internetu uočio njihov projekt i odlučio pokloniti vlastitu turopoljsku prenosivu kuću iz 1923. godine, naslijeđenu od roditelja.

Tako se vizija recikliranog imanja počela zaokruživati; osim kuće, planirani su permakulturni vanjski vrtovi, zimski vrt, energetski sustav od solarnih kolektora i vjetrenjače, sustav za pročišćivanje otpadnih voda, voćnjak, mala jezera (ptičja kupališta) i eventualno drugi gospodarski objekti.

Planovi i snovi s početka nastajanja *grupe Vukomerić* počeli su postajati stvarnost. Primjerice, u svojim ranim “spikama” sudionici su naglašavali potrebu korištenja jeftinijih i netoksičnih materijala, pa su sada primjer s automobilskim gumama doista i proveli u djelo. Željeli su izgraditi staklenik na iskorištenim automobilskim gumama. Od lokalnog vulkanizera besplatno su ih dobili mnogo, što za reciklirano imanje predstavlja besplatan građevinski materijal. Vulkanizer je uštedio novac, jer bi inače platio za otpremu tih guma na odlagalište, a izbjeglo se i bacanje guma u šume ili čak njihovo paljenje.

Proces djelovanja: eko-kuća i biljke, brijanje i odrastanje

Prenošenje kuće iz Kupinca trajalo je tri dana. To je, kao i mnoge druge djelatnosti kojima su se posvetili, za većinu sudionika bilo prvo takvo iskustvo u životu. Oduševljenje

starom turopoljskom kućom bilo je veliko. “Čovječe, to je fantastično, ti drveni čavli, kako se sve uklapa...”; “Ta kuća je k'o lego-kocka, možeš ju sastavit' i rastavit'...”; “Rastavljaš planjak po planjak, a poslije slažeš i naknadno učvršćuješ”. Osim pozitivnog odnosa prema estetskoj dimenziji – koji je postojao i prije, dok su snivali o jednoj takvoj kući – sada su je upoznali “iznutra” i oduševljenje vlastitim doprinosom u ponovnom sastavljanju pretvorio se u moćan osjećaj su-djelovanja i gotovo organskog povezivanja, sraslosti ljudi i prostora, kuće i cijele grupe.

Aktivističko inzistiranje na promjeni destruktivnih obrazaca života i svijeta, nastojanje na primjeni vlastitih koncepata ovdje i sada, dovelo je ove mlade u poziciju stjecanja iskustva kakvo uglavnom ostaje zauvijek nepoznato većini gradske djece i odraslih u urbanoj sredini. Život s roditeljima ili podstanarski stan, to je gotovo jedina perspektiva većine mladih u našim većim urbanim središtima, pa nije čudno ako iskustvo građenja kuće i uspostavljanja uvjeta za organsku poljoprivredu predstavlja iskorak iz uobičajene urbane socijalizacije i kvalitativni napredak u procesu odrastanja. Sama kuća, bez spominjanja svega ostalog o otvorenom edukacijskom centru, zahtijeva stalnu brigu i rad, čega su članovi recikliranog imanja polako počeli postajati svjesni. Nakon prenošenja uslijedili su brojni radovi, teži i lakši, koji su kulminirali postavljanjem novog crijepa na krovu, koji je imanju donirala tvrtka Tondach. U postavljanju novog crijepa sudjelovali su pripadnici obaju spolova ravnopravno, a osjećaj zadovoljstva nakon završenog posla bio je prilično očekivan, snažan i autentičan. Članovi su se znojili, ali i veselili, miješali beton i bubnjali. Od 2001. do 2003. traje intenzivno stjecanje iskustava, povezivanje sa sličnim grupama u nas i u svijetu, rad na imanju, sadnja biljaka, priprema kompostišta, klijališta, pa i kupovina dodatne zemlje za ekološki uzgoj hrane. Reciklirano imanje dobilo je na poklon sjeme od udruge Rustica, koja se bavi očuvanjem starih autohtonih sorta te dijeljenjem organskog sjemena kako bi se sačuvala biološka raznolikost.

Pokraj kuće, u polusjeni, posadili su začinsko bilje, cvijeće i žitarice, na livadi ispod kuće grah u gredici s bućama, rajčice i drugo. Proces njihova djelovanja razvija se, korak po korak.

Evo kako svijest o uronjenosti u proces izražavaju sami članovi:

“Ovo je neki proces, to nije nešto jednokratno, ovo se razvija i produbljuje...”; “Puno je teže izgraditi kuću nego organizirati demonstracije... ovdje nikad ne možeš reći sad je kraj, to smo napravili i to je to, jer ovo je proces, to tra-

je...”; “Radionicu organiziraš, i kad je gotovo, odeš doma, a ovdje se stalno nešto novo otvara... i ti se onda moraš otvarati, prilagođavati, djelovati, popravljati, obnavljati..”; “Učiš u procesu, sve se odvija na više nivoa, više kužiš i sebe i okolinu...” “Mi smo ti nekako ovdje ful odrasli za ovo vrijeme, al’ ne u nekom lošem smislu”.

Nakon 2003. – radionice za druge; besplatna distribucija znanja i vještina

---

“Mi smo se nakon tih par godina osjetili dovoljno snažni da organiziramo radionice za druge, kao što smo i mi učili od drugih”.

U skladu s vlastitim stavovima i planovima iz razdoblja prve artikulacije i nastajanja projekta *reciklirano imanje*, doista su krenuli sa svojim znanjima prema drugima, organizirajući nekoliko radionica, koje su bile potpuno besplatne i otvorene. Da bismo objasnili jednu od radionica i istovremeno konstitutivni dio projekta *reciklirano imanje*, potrebno je pojasniti koncept permakulture.

Permakultura je koncept “permanentne agrikulture”, u potpunosti prihvaćen i utkan u sve planove i djelovanja grupe Vukomerić. Bill Mollison (1991.), koji je svoje dvije ključne knjige (*Permakultura 1 i 2*) objavio 1978. i 1980., zaslužan je za sistematizaciju znanja o mudrom, obzirnom i skladnom opstanku na zemlji bez iskorištavanja i uništavanja osnova života. U konceptu permakulture arhitektura je povezana s biologijom, poljoprivreda sa šumarstvom, a šumarstvo s uzgojem životinja. Promatranje povezanosti i multifunkcionalnosti, bez utjecaja dosadašnje ekonomske paradigme iskorištavanja i kratkovidnog antropocentrizma, uza sustavno razrađene koncepte i konkretne naputke o malim eko-sustavima, sadnji, kruženju energije itd., postavilo je permakulturu u središte pozornosti, inspiracije i stvarne pomoći, kako grupi Vukomerić tako i desecima tisuća sličnih aktera u svijetu. “Srž permakulture je dizajn. Dizajn je veza među stvarima. To nije voda ili kokoš ili drvo. To je način na koji su voda, kokoš i drvo povezani” (Mollison, 1991.). Osim općenitih načela, gdje je jasan naglasak na suradnji (kooperaciji), a ne natjecanju (kompeticiji), Mollison je do najsitnijih detalja analizirao načine sadnje biljaka, tipove gredica, kruženja energije, planiranja posjeda, udaljenosti polja, šuma i voćnjaka, maksimalnog iskorištavanja multifunkcionalnosti i prirodnih potencijala (od nagiba brežuljka i slijevanja vode do vjetrobrana, ribnjaka ili sustava za prehranu životinja), pa je njegova knjiga s pravom postala nezaobilaznim priručnikom. Mogućnost primjene permakulturnih načela u mikroprostoru

veličine terase ili balkona nalazi se i u Mollisona, a *grupa Vukomerić* odlučila se baš za takvu radionicu urbane permakulture. Na krovu jedne zagrebačke zgrade održana je radionica u kojoj su polaznici naučili izgraditi drvene ili druge okvire za sadnju. Uz zemlju i sjeme započeti, nakon mjesec dana na terasi se vide prvi rezultati radionice: mahune, krumpiri, začinsko bilje.

Osim o gradskim vrtovima, održana je i radionica o tome kako napraviti “eko-sapun”, zapravo radionica pripreme prirodne kozmetike na bazi ljekovitih, eteričnih ulja, gdje su polaznici bili upoznati s recepturom za izradu krema i s ljekovitim svojstvima pojedinih ulja. Polaznici su na kraju proizveli tekuće i krute eko-sapune. Slijedeća radionica uključivala je izradu solarnog kuhala, održala se na žumberačkom gorju, a polaznici su naučili izrađivati kartonske prstenove, prekrivati ih reflektirajućom folijom i konstruirati parabolično solarno kuhalo.

U suradnji sa Zelenom akcijom održana je radionica izrade solarnog kolektora, koja je polaznike provela kroz spajanje bakrenih cijevi, varenje, spajanje limenih ploča na cijevi, premazivanje crnom bojom itd.

Unutar vlastite zajednice, uz suradnju s mladim polaznicima mirovnih studija i lokalnom samoupravom, pokrenut je projekt obnove starog mosta koji spaja selo Vukomerić sa susjednim Dubrancem. Most, odnosno još par preostalih greda, potpuno se raspada, postajući opasan za prolaznike, kojima je to jedini kraći put do susjednog sela, koje ima i crkvu i poštu, za razliku od Vukomerića. Obnova tog mosta uključuje se također u opsežan projekt *Zeleni put*, koji želi urediti šumske staze za šetnju i vožnju biciklima na širem području Zagrebačke županije.

Odnos prema užoj socijalnoj okolini

Opisani nastanak grupnog aktera u razdoblju prvih dolazaka u Vukomerić sadrži jasne slike o prethodnim identifikacijama i supkulturnim scenama iz kojih pojedinačni sudionici stižu. To znači da je već sama pojava većine tadašnjih aktivista i “urbanih brijača” u selu izazivala senzaciju, zbog frizura (primjerice *dreadovi*), *pierceva* (naušnica i srodnih ukrasa u svim zamislivim dijelovima tijela), odjeće (brojne prišivke i drugi elementi *punk/hc/crust/hipi/tribal* izgleda), brojnosti, starih autobusa ili kombija preuređenih za življenje a ne samo za putovanje, i mnogo toga sličnog, za seosku sredinu neuobičajenog.

Čuđenje novom i nepoznatom, pristiglom iz grada u “tuđe dvorište”, pretvorilo se u podozrenje, sumnjičavost ili možda čak neprijateljstvo u dijela stanovnika. Među-

tim, nakon par mjeseci boravka i prvih radova uspostavljen je prijateljski odnos s najstarijim aktivnim stanovnicima Vukomerića.

“Nas su ovi najstariji brzo prigrlili. Prevozili su nam stvari traktorom, davali nam struju, pomagali na razne načine...”; “Na početku je bilo dosta predrasuda, kao – ‘ko su sad ovi, šta oni tu traže... većinom kod ovih srednjih godina...’”; “Najstariji su se oduševili s nama. Mi smo njih podsjećali na njihovu mladost, oni su počeli nas doživljavati kao snagu koja će obnoviti selo, vratiti onaj stari život i duh...”; “Pazi, nama su stariji prišli od početka... skužili su naše principe, solidarnost, tu smo se odmah skužili i jedni i drugi, jer i oni su nekad tako radili, nije lova bila alfa i omega života na taj način k'o danas, bar ne u zajednici”; “Mislim da je presudno bilo to što su i oni u mladosti besplatno radili i pomagali jedni drugima, dizali zajedno kuće... to se izgubilo, tog više nema, i sad kad smo se mi pojavili, oni su prepoznali tu spiku i principe solidarnosti, pomaganja, zajedničkog rada, doživjeli su nas kao spas, jer selo zapravo umire, mnoge kuće su na prodaju, mladi bi u Zagreb i sve se nekako gasi...”.

Savez između mladih s recikliranog imanja i najstarijih aktivnih stanovnika sela razumljiv je s obzirom na ono što i sami akteri naglašuju – slična načela i zaboravljenu solidarnost. Također, grupa Vukomerić (kao što joj i ime kaže) nije grupa mladih iz grada koji koriste ruralnu sredinu za vikendaška hedonistička opuštanja, nego je obnavljaju, započinju radove, u određenom razdoblju borave ondje svakodnevno, čiste smeće i obzirni su prema prirodi. Sigurno su prizori zajedničkog rada veće grupe mladih ljudi pristiglih iz grada – poput prizora prenošenja stare kuće, betoniranja, zajedničkog postavljanja krova i drugih – utjecali na starije stanovnike u pozitivnom smislu, obnavljajući sjećanja na razdoblje vlastite mladosti i nekad uobičajeno, solidarno međususjedsko pomaganje. S vremenom (prošlo je gotovo četiri godine od prvih okupljanja) predrasude i sumnjičavost srednje generacije prema grupi osjetno su smanjene. Za to postoje dva razloga: prvi i važniji odnosi se na konkretan rad grupe i dovoljno vrijeme u kojem se uvidjelo da nije riječ o kriminalcima ili devijantnim akterima, nego o korisnim inicijativama za cijelo selo, posebno u svjetlu dogovorene akcije oko obnove mosta koji vodi prema susjednom Dubrancu (dakle prema pošti, dućanu i crkvi!!). Drugi razlog možda treba potražiti i u činjenici pomalo promijenjenog vanjskog izgleda – mnogi su članovi grupe s vremenom skratili kosu ili je prestali bojati, smanjili ekspresivnost odjećom i drugim elementima imidža, pa djeluju – za većinski ukus – uobičajenije i prihvatljivije.

Na pitanje o problemima ili eventualnim sukobima unutar grupe koji bi mogli djelovati dezintegrativno, sudionici naglašuju vlastita načela rasprave (koja može trajati satima, danima, pa i tjednima) kojoj je konsenzus konačni cilj i koja može izgledati "žestoko", no u stvarnosti je grupa preživjela bez ozbiljnijih razdora. Bez obzira na žučnu polemiku, nije dolazilo do stvaranja sukobljenih strana, niti su iz tih rasprava izlazili oslabljeni. Jedini stvarni problem su povremene financijske krize, koje mogu djelovati demoralizirajuće, posebno trenutačna situacija u vezi s preostalim radovima na kući, pred useljenje, koji nisu završeni. S obzirom na neiskustvo i suočavanje s većinom stvari prvi put u životu, problema je bilo, ali je njihovo rješavanje znalo rezultirati osnaženjem umjesto obeshrabrenja. Najveći problem jest trenutačna nedovršenost kuće i činjenica da su sav novac dali čovjeku kojeg poznaju (za nekoliko preostalih, ali bitnih radova dovršetka tavana spavaonice), no on radove nije mogao završiti zbog niza privatnih problema, a novac je potrošio. S obzirom na njegovanje povjerenja i prijateljstva, a i s obzirom na to da je novac potreban, a kuća još nedovršena, razumljivo je kako se u ovom problemu prelamaju razočaranje i frustracija, propitivanje ispravnosti vlastitih odluka i rasprava o mogućnostima priskrbliivanja novca. U tom svjetlu rasprava o mogućem naplaćivanju vlastitog znanja (što mnoge slične grupe na Zapadu rade odavno) može poprimiti dramatičan karakter, jer s jedne strane postoji pritisak za pronalaženjem sredstava kako bi projekt zaživio punom snagom, a s druge su strane načela i pristupi koji su i stvorili sam projekt recikliranog imanja. Primjerice: "Mogli bi možda naplaćivati naše radionice, kao i drugi, pa na taj način..." ... "Ne, to ne dolazi u obzir, informacija mora biti slobodna, prenošenje znanja mora biti besplatno..." ... "Ali možda neku nižu cijenu da bude prihvatljiva za ekipu, na koncu, ako nešto platiš onda možda i drukčije paziš, kad je sve *free* neki ljudi se šecu simo-tamo za vrijeme radionice..." ... "Ma ne, čovječe, katastrofa, nikako ne prihvaćam taj *rip off*, nismo mi kapitalisti, jesi li lud, 'ko u Hrvatskoj ima love?..." ... "Tako je, mi želimo biti otvoren servis ljudima, a ne musti im pare..."

Mnogi bi se borci za radnu efikasnost, mladi menadžeri i drugi akteri privrednog sustava zgražali nad "sporošću" donošenja odluka o recikliranom imanju. Međutim, vrijednost i specifičnost ove grupe (radikalnog ekološkog usmjerenja i sa željom da se ne ode predaleko od grada) upravo je u snazi konsenzusa i stvarnog dogovora,

a ne nadglasavanja ili čak naređivanja. Politika dogovora i horizontalne komunikacije, bez hijerarhije i autoriteta (ne samo formalnog nego i neformalnog) omogućila je dosadašnji razvoj projekta bez dezintegrirajućih konflikata, na zadovoljstvo svakog pojedinca. Povremena fluktuacija članova ne izaziva nesuglasice, nego se promatra s razumijevanjem, a oni koji su u jednom razdoblju otišli (zbog posla u Zagrebu, završavanja škole ili drugih obveza), posve su prihvaćeni kad se vrate na reciklirano imanje.

Zaključak

Što nam znači grupa Vukomerić u razmatranju odnosa grad – selo u Hrvatskoj u postmodernoj perspektivi?

Već pri prvim pokušajima razumijevanja i sociološkijske interpretacije ovog aktera nameću nam se pojmovne razlike koje krase suvremenu raspravu o sličnim fenomenima u svijetu. Nesumnjivo, za razumijevanje nastanka i artikulacije aktera dobro će nam doći ključna određenja pojмова kontrakulture (Roszak, 1978.), supkulture (Hebdige, 1979.) i društvenog pokreta (Touraine, 1983.). Također, suvremeno nastojanje da se mimo prethodnih pojмова isti fenomen opisuje putem prostora, izvedbe, ekspresija identiteta, strukture osjećaja, napuštajući denotativni pomak radi bogatstva “horizontalnih priča” (Hetherington, 1998.), dobro pogada bit ekspresivnosti i identifikacije (neo)plemena u određenom prostoru, mjestu, zoni, što ne karakterizira samo britanske ili njemačke srodne aktere nego, u ovom slučaju, u potpunosti zahvaća i našu grupu Vukomerić.

Ako promatramo skup neformalnih grupa, specifičnu scenu s koje potječe grupa Vukomerić i njihov projekt recikliranog imanja, vidimo da su neki članovi odlučili u potpunosti napustiti grad; dio ih je otišao živjeti na otok Vis, a dio na Žumberak. Također, *travellersi* koji su imali djecu živjeli su na različitim lokacijama i bili mobilni dok nije došlo vrijeme da djeca idu u školu, sada su se skrasili u mjestu Bale u Istri. Ovakvi potezi mogli bi se svrstati u “klasičnu” priču napuštanja grada i opredjeljenja za život u ruralnoj sredini. Pripadnici grupe Vukomerić složili bi se s izjavom “grad je nasilje”, i njihova opredjeljenja bliska su onim koja su ljude osnažila u odlasku na Vis ili Žumberak, no osim činjenice da grad znači nasilje, a ekološka poljoprivreda život, tu se pojavljuje i nešto manje klasično – grupa Vukomerić htjela bi pomoći gradu u eventualnom ozdravljenju ili barem zacjeljivanju nekih rana. Istodobno oni sve više borave u selu (a čim kuća bude gotova, nekolicina će ondje stalno živjeti), i to ne kao u mjestu idiličnog

turističkog odmora ili mjestu života koje preostaje nakon radnog dana u gradu, niti kao mjestu urbaniziranog tipa pružanja (ugostiteljskih) usluga, nego kao u mjestu vlastitog otvorenog edukacijskog centra i organiziranja samodostatne, permakulturne poljoprivrede na recikliranom imanju. U tome je postmoderna perspektiva i velika simbolička težina ove statistički malobrojne grupe. Koliko god su orijentirani prema zemlji i biljkama, toliko se i boje izolacije, zatvaranja u okvire vlastitog imanja; zbog toga im pogoduje i relativna blizina (autobusom za dvadeset do trideset minuta) i relativna daljina (stvarni osjećaj okruženosti brežuljcima i boravak u “prostoru iza”) uspostavljena spram Zagreba. Njihova svjetonazorska i aktivistička orijentacija odavno je napustila (ako ne i s bijesom razrušila) paleoindustrijsku paradigmu lažnog razvoja i usmjerila aktere prema percepciji prirode kao subjekta a ne objekta, omogućivši im konačnu praktičnu edukaciju u sklopu projekta *reciklirano imanje*.

Mogućnost bavljenja poljoprivredom doista je “nova/stara” (Štambuk, M., 2002.), i alternativa gradu, koju Maja Štambuk spominje opisujući novoprepoznatu vrijednost ruralnog prostora; sada, u našem slučaju i na primjeru *grupe Vukomerić*, označuje onaj pojam alternative kakav, u suprotnosti s banalnim “ispadanjem iz modernizacije”, u postmoderne čimbenike svrstava Ivan Rogić (2002.). Doista, za *grupu Vukomerić* kao aktera možemo reći: a) da su konstituirani autonomno u odnosu na institucionalni sklop, b) obzirno u odnosu na svijet života, c) kompetentno u odnosu na tehničko društvo, što Rogić smatra sudioničkom osnovom postmoderne predodžbe o efikasno uređenom i pravedno moderniziranom svijetu.

Svojom željom za prevladavanjem načela dominacije i podređivanja, što prati aktere *recikliranog imanja* od njihovih prvih buntovničkih profiliranja, i svojim iskustvima svakodnevnog života (barem posljednje četiri godine), *grupa Vukomerić* nalazi se u području presudnog pomaka, odnosno civilizacijski nužnog prestanka logike dominacije u odnosu koji nas zanima, a to je odnos grad – selo. Drugim riječima, ovakvi projekti, bez obzira na (trenutačnu) malobrojnost, pokazuju potreban smjer i stvaraju konkretan doprinos u poželjnom prijelazu s ekonomske paradigme na ekološku, a to u hrvatskom kontekstu može predstavljati jedan novi savez.

BILJEŠKA

¹ Fanzin (od engleske riječi *fan* kojoj je dodano *-zine* od *magazine*) nastaje u krugovima ljubitelja određenih bandova, da bi postao tipičnim medijem manjih i nezavisnih glazbenih i supkulturnih scena, često proširujući tematski okvir izvan glazbe, a prema aktivizmu. Detaljnije o domaćoj sceni fanzina u Perasović, 2001.

LITERATURA

- Hebdiđ, D. (1980). *Potkultura: značenje stila*. Beograd: Rad.
- Hetherington, K. (1998). *Expressions of Identity: Space, Performance, Politics*. London: Sage.
- Mollison, B. (1991). *Principi permakulture*. Split: Građevinski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- O'Hara, C. (1999). *The Philosophy of Punk*. San Francisco: AK Press.
- Perasović, B. (2001). *Urbana plemena*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rogić, I. (2002). Razvojni sudionici hrvatskog sela i njihove strategije. U: *Prostor iza*. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. (ur.). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. (str. 335–360).
- Roszak, T. (1978). *Kontrakultura*. Zagreb: Naprijed.
- Štambuk, M. (2002). Selo u europskom iskustvu. U: *Prostor iza*. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. (ur.). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.